

Як бачимо, Е. Золя у своєму романі наголошував на біолого-фізіологічних процесах (зокрема, на генетичній спадковості Клода Леонтє), а В. Винниченко у своїй естетиці керується передусім психологічним відтворенням стану душі Корнія Каневича. Тому, незважаючи на деяку типологічну схожість творів, В. Винниченко довів свій високий мистецький рівень, створивши самобутній художній твір.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Акутагава 1985 – Акутагава Р. Новеллы. Эссе. Миниатюры. – М., 1985. – 400 с.
- Винниченко 1999 – Винниченко В. Оповідання. Слово за тобою, Сталіне. Чорна Пантера і Білий Медвідь. – К.: Наукова думка, 1999. – 440 с.
- Єфремов 1995 – Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995. – 688 с.
- Золя 1963 – Золя Э. Собр. соч.: В 26-ти т. – М., 1963. – Т. 11.
- Моем 1991 – Моем У. С. Избранное. Роман. Рассказы. – Х.: Прапор, 1991. – 392 с.
- Панченко 2004 – Панченко В. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості. – К.: Твім інтер, 2004. – 289 с.
- Українка 1998 – Украинка Леся. Новейшая общественная драма // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія: У 3-х книгах. – К.: Либідь, 1998. – Кн. 2.
- Франко 1981 – Франко І. Твори: У 50-ти т. – К., 1981. – Т. 31 – 318 с.
- Фрейд 1989 – Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции. – М.: Наука, 1989. – 456 с.

SUMMARY

Maryna Vardanyan. Sources and innovation of the play of V. Vinnichenko "A Black Panther and a White Bear".

The article deals with the origin of traditions and creative novelty in the play by Vinnichenko V. "A Black Panther and a White Bear". Its typology analysis reveals the writer's specific individuality in terms of describing the characters' inner world and compares it with that of the novel "Creativity" by E. Zolya.

Марина Варданян

ВИТОКИ Й НОВАТОРСТВО П'ЄСИ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА “ЧОРНА ПАНТЕРА І БІЛИЙ МЕДВІДЬ”

Драматургія В. Винниченка являє собою яскравий синтез української класичної традиції і західноєвропейської “нової драми”. Як писав сучасник В. Винниченка С. Єфремов, “В. Винниченко – характерний продукт якраз оцього найновішого часу нашої історії, її раптових переходів, бунтівного настрою та шукання нових шляхів у житті й письменстві з переоцінюванням старих вартостей” [Єфремов 1995: 573].

Враховуючи досвід корифеїв українського професійного театру (М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого), Винниченко у своїх п'єсах використав елемент мелодрами, який у п'єсі “Чорна Пантера і Білий Медвідь”, зокрема на думку Панченка В., полягає у розігруванні мотиву дитини, яка виявляється іграшкою в руках дорослих та “розправи” Рити над картиною чоловіка, яку вона розтинає ножом, щоб позбутися мистецького твору, що є “суперником” її дитини. Проте бажання В. Винниченка збагатити українську літературу здобутками європейських культур і вивести українську культуру взагалі і українську драму зокрема на рівень європейський дає підстави говорити про синкретизм найкращих зразків у його творах, а звідси – як збіги й паралелі, так і полемічні розходження.

Досить актуальною серед письменства є проблема творчості й особистості митця. Так до цієї проблеми зверталися і Р. Акутагава “Муки пекла” [Акутагава 1985], і Е. Золя у романі “Творчість” [Золя 1963], і С. Моем у романі “Місяць і грош” [Моем 1991]. Не міг цього оминати і В. Винниченко, створивши самобутню п'єсу “Чорна Пантера і Білий Медвідь” [Винниченко 1999].

Роман “Творчість” Е. Золя і п’єсу В. Винниченка “Чорна Пантера і Білий Медвідь” споріднює не лише сюжетна схожість, а й натуралістичний підхід у поставленій письменниками проблемі творчої особистості. І хоча твори письменників є різними за жанрами, ми не ставимо собі за мету показати перевагу художньої вартості одного з творів, нас цікавить типологічний аналіз сюжетної канви та вияв натуралізму у розкритті внутрішнього світу Клода Леонтьє і Корнія Каневича.

Однак можна зауважити, що Е. Золя не таланило з драматургією. Про це писав І. Франко, “з природи своєї він епік – може, один із останніх великих епіків, і для того драма не дається йому. Він силкувався перенести свої натуралістичні теорії на драму, але ті його концепції дуже наївні і поверхові, і навіть не доторкаються суті драматичної творчості [Франко 1981: 304]. І якби не цей факт, то, можливо, й не було б Винниченкової п’єси “Чорна Пантера і Білий Медвідь”. Проте сталося так, що, враховуючи досвід Г. Ібсена, С. Пшибишевського, письменнику вдалося зробити те, про що писала у своїй статті “Новейшая общественная драма” Леся Українка: “Из всех “человеческих документов” натуральной школы оказалось так же невозможно создать драму, как невозможно было бы путем вырезки и наклейки составить из фотографических снимков картину. Истинный драматург может пользоваться этими документами только так, как истинный художник фотографиями, – он может справляться с ними, чтобы помочь своей памяти, но не подчиняться им” [Українка 1998: 316]. І як наслідок – Винниченкові п’єси ставилися (і неодноразово) і мали шалений успіх в країнах світу, зокрема у Франції та Росії. Звичайно, не йдеться про те, що п’єса В. Винниченка “Чорна Пантера і Білий Медвідь” є суто натуралістичною. Дослідники творчості В. Винниченка відзначають синкретичне поєднання рис різних літературних течій і напрямків у творах письменника. І “Чорна Пантера і Білий Медвідь” не є винятком, адже у п’єсі

досконало поєднані елементи натуралізму, символізму, неореалізму.

Увага Винниченка до натуралізму, відзначена В. Панченком, полягала у експерименті письменника зі своїми героями, його цікавила роль інстинктів та пристрастей, “...він влаштував своїм героям випробування, ставлячи їх у певні ситуації, щоб прийти до пізнання закономірностей” [Панченко 2004: 131]. У цьому відгомін теорії натуралізму Е. Золя, яку той розвивав у своїх публіцистичних працях. Автор багатотомної монументальної епопеї “Ругон-Маккари”, застосовуючи ці теорії, ставив собі за мету вивчити на прикладі однієї родини вплив спадковості й оточення на природу людини: “У людських творіннях не буває прогресу, але є логічна спадковість у розвитку форм мислення і засобах його художньої реалізації” [Золя 1963: 11]. Ця “логічна спадковість”, за Е. Золя, можлива саме тому, що у кожній “попередній” тенденції наявні елементи “наступної”.

У своїх творах письменники розглядали анатомію всепоглинаючої творчої пристрасті, яка вступає в конфлікт з іншими сильними почуттями й потребами людини. Е. Золя писав роман із життя французьких художників середини ХІХ ст., Винниченко ж, перебуваючи в еміграції у Франції, теж зробив своїх персонажів із українськими іменами мешканцями Парижу. Він, взявши за основу своєї п’єси психологічний вузол родини Леонтьє, створив самобутній твір, розробивши дещо по-іншому проблему сім’ї Каневичів.

Проблема становлення й самовияву митця є за своєю внутрішньою сутністю цілим комплексом проблем. У центрі уваги письменників взаємини митця з оточенням та з мораллю суспільства. Суть конфлікту у творах В. Винниченка та Е. Золя дещо різниться, якщо у п’єсі Винниченка на перетині опинилися сімейні обов’язки і покликання художника, що розриває душу митця Корнія, то творча катастрофа Клода Леонтьє

менш за все була зумовлена наявністю сім'ї. Золя, втілюючи у творі свою власну теорію натуралізму, витворив трагедію неповноцінного генія, яка зумовлена спадковістю, психологічною неврівноваженістю, спадковим розладом нервової системи, тому-то у Клода завжди виходив "...то недолет, то перелет" [Золя 1963: 296].

Клод, певною мірою, заперечував інститут сім'ї, ним керували "предубеждения художника, который не терпит никаких пуг" [Золя 1963: 263]. Він ніколи по-справжньому і не кохав Крестини, з якою одружився з почуття жалю і на знак вдячності за її піклування, а їх дитина була небажаною для обох: "Клода смущала возможность появления существа, которое усложнит их жизнь, Кристина была охвачена необъяснимой тревогой – ей чудилось, что это событие может оборвать их любовь" [Золя 1963: 183]. Клод, як і Корній, заради родини малює картини на замовлення, які спустошували його уяву і якими він був незадоволений, але Золя не наділив Клода суперечностями, які притаманні Каневичу. Для Корнія і картина, і Лесик – це єдине ціле, і смерть одного веде до загибелі двох інших.

Біологічна програма влади творчості, фатум досягає найвищої крапки, коли художники малюють своїх померлих синів. Батьківське почуття заступає мислення художника у таку хвилину, і думками, і почуттями митця керує невідома сила. І саме це засуджується іншими персонажами з демонічним началом – жінками Ритою і Крестиною.

Природа драм обох жінок однакова, вона у трагічно всепереможній пристрасті митця, яка потребує самоспалення, цілковитого підпорядкування собі всього і вся. Так, Кристина приносить в жертву не лише себе, а й свій материнський інстинкт. Її бунт не є стихійним, назовні він виходить лише раз, – коли було вже пізно.

У Рити материнське начало дужче за все. Вона і цінує талант чоловіка, але й ненавидить його полотно, заради якого

буде принесено в жертву її дитину. Спродаж картини заради сім'ї – головна вимога Рити. Антиподом виступає Сніжинка – жриця вільного мистецтва. Ці дві жінки є відображенням внутрішнього світу письменника. Боротьба жінок за Корнія, яка полягала у відстоюванні життєвих позицій, моралі, заздальгидь була приречена на невдачу, адже для Корнія творчість є невід'ємною частиною життя.

Як же пояснити роздвоєність внутрішнього світу Корнія? Що заважає йому сформуватися як митцю? І як пояснити, чому Клод віддає перевагу творчості, але не реалізується, як і Корній?

Психоаналітик З. Фрейд визначав, що митець, як і кожна людина, має заборонені мрії про буденні речі, але вони не здійсненні через догми суспільства. Відсторонюючись від реального життя, художник починає фантазувати і спрямовувати свою діяльність на творчість (процес "сублімації") як на вторинну інстинктивну потребу людини [Фрейд 1989]. Ситуація з Клодом доводить, що творчість у нього превалює над особистим (що пов'язано з його матір'ю та її розбещеним життям), але він нездатен відобразити свої мрії, що зумовлено особистісним характером фантазії.

Корній же залишається у психологічному конфлікті між "покликом я" і лібідо (зокрема йдеться про продовження роду), слабо спрацьовує процес "витіснення" одного з компонентів конфлікту. Фантазією Корнія було відобразити "страждання" і коли Корній робить, певною мірою, вибір за "впливом розвитку я", а не за продовженням роду – це не сприймається суспільством, тому й виникає колізія індивіда з оточенням. Це й не дозволяє художнику достатньо обробити свої мрії (хоч від його картини вже отримують насолоду і Мулен, і Мігуелес), не дає можливості надати матеріалу форму, яка б стала відображенням його фантастичного уявлення.

Як бачимо, Е. Золя у своєму романі наголошував на біолого-фізіологічних процесах (зокрема, на генетичній спадковості Клода Леонтє), а В. Винниченко у своїй естетиці керується передусім психологічним відтворенням стану душі Корнія Каневича. Тому, незважаючи на деяку типологічну схожість творів, В. Винниченко довів свій високий мистецький рівень, створивши самобутній художній твір.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Акутагава 1985 – Акутагава Р. Новеллы. Эссе. Миниатюры. – М., 1985. – 400 с.
- Винниченко 1999 – Винниченко В. Оповідання. Слово за тобою, Сталіне. Чорна Пантера і Білий Медвідь. – К.: Наукова думка, 1999. – 440 с.
- Єфремов 1995 – Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Феміна, 1995. – 688 с.
- Золя 1963 – Золя Э. Собр. соч.: В 26-ти т. – М., 1963. – Т. 11.
- Моем 1991 – Моем У. С. Избранное. Роман. Рассказы. – Х.: Прапор, 1991. – 392 с.
- Панченко 2004 – Панченко В. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості. – К.: Твім інтер, 2004. – 289 с.
- Українка 1998 – Украинка Леся. Новейшая общественная драма // Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія: У 3-х книгах. – К.: Либідь, 1998. – Кн. 2.
- Франко 1981 – Франко І. Твори: У 50-ти т. – К., 1981. – Т. 31 – 318 с.
- Фрейд 1989 – Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции. – М.: Наука, 1989. – 456 с.

SUMMARY

Maryna Vardanyan. Sources and innovation of the play of V. Vinnichenko “A Black Panther and a White Bear”.

The article deals with the origin of traditions and creative novelty in the play by Vinnichenko V. “A Black Panther and a White Bear”. Its typology analysis reveals the writer’s specific individuality in terms of describing the characters’ inner world and compares it with that of the novel “Creativity” by E. Zolya.